

Evropske univerze med prenovo in stagnacijo¹

Uvod	2
Zgodovinsko pogojene razlike univerzitetnih modelov	3
Lizbonska strategija in bolonjski proces	5
Zaključek	9

Povzetek

Kljub temu, da bolonjski proces reforme visokega šolstva odpira vrsto dilem in vnaša nove nejasnosti, lahko služi kot vzpodbuda za prenovo in razvoj visokega šolstva v Evropi. Pri tem je potrebno upoštevati, da ne obstaja en sam najboljši možni model univerz, h kateremu bi morali stremeti. Uspešno prenovo je možni izvesti le, če obstaja celovita in koherentna strategija družbenega razvoja. Bolj kot formalne spremembe in sledenje birokratskim zahtevam bo prenova uspešna le, če bo izhajala iz temeljnega poslanstva univerz, to je zavezanosti razvoju znanosti, izobraževanju in ustvarjalnosti ter poskušala tradicionalni model nadgraditi tako, da bo ustrezal potrebam in izzivom prihodnosti. V nasprotnem primeru bo postal bolonjski proces podobno kot lizbonska strategija in tudi Lizbonska pogodba del problema in ne del rešitve za okrepljen in celovit razvoj EU in širše Evrope.

Ključne besede: bolonjski proces, lizbonska strategija, neoliberalizem, alternativni pluralizmi, globalizacija

Summary

Bologna process created many dilemmas and introduced new uncertainties, but it can still serve as an incentive for reforms and development of higher education in Europe. In this effort it is necessary to take into consideration that there is no one single best model of the university to which all the university should aspire. A successful reform can be carried out only if there is a comprehensive and coherent strategy of the social development. More than formal changes along the bureaucratic lines the reform can be successful if the reform stays faithful to the basic function of the universities, which is to remain committed to the development of science, education and creativity and if the reform tries to upgrade the traditional model in such a way to answer the needs and challenges of the future. In the opposite case the Bologna process shall similar to the Lisbon strategy and also to the Lisbon Treaty become a part of the problem, not a part of the solution for the enhanced and comprehensive development of the EU and wider Europe.

Key words: Bologna process, Lisbon strategy, neoliberalism, alternative pluralism, globalization

¹ Doc. dr. Matjaž Nahtigal, pravnik

Uvod

V visokoškolskem in raziskovalnem prostoru v Evropi se je zadnjem desetletju izvaja mnogo reform in sprememb. To kaže na precejšnjo dinamiko in zanika velikokrat slišano kritiko, da je evropski univerzitetni prostor preveč tog in premalo prilagodljiv za spremembe. Kljub temu verjetno ni sporno, da evropski visokošolski prostor, v okviru katerega poteka tudi večina raziskovalnih dejavnosti, ne odgovarja zadostno izzivom prihodnosti. Pri tem ne gre le za gole kvantitativne kriterije, temveč tudi za kvalitativne kriterije. Če družba kot celota ne premore razvojne vizije, bo visokošolski prostor, četudi povsem avtonomen, težko deloval uspešno in prispeval h koherentnemu ter celovitemu razvoju družbe. Zdi se, da je bilo tovrstno razmišljanje blizu tudi Kantu, ko je v svoji razpravi o fakultetah v znamenitem eseju *Spor med fakultetami* razločeval med tistimi, ki so bliže tekočim družbenim procesom od tistih, ki so od njih bolj oddaljene.

V evropskem visokoškolskem in raziskovalnem prostoru sočasno potekajo mnogoteri procesi, ki gredo v povsem različne smeri. Zato se je mogoče strinjati z oceno evropskega komisarja za visoko šolstvo Jana Figla, da se evropski visokošolski prostor istočasno sooča s prizadevanji za povečan dostop do visokega šolstva in s povečano izmenjavo študentov ter profesorjev, a tudi s procesi pretiranega fragmentiranja, uniformnosti, prevelikega administriranja ter s finančno podhranjenostjo.² Prizadeva si za dvig terciarne izobrazbe, po čemer Evropa zaostaja za ZDA in Japonsko, obenem pa tudi za večjo relevantnost pridobljene izobrazbe. Jan Figel tudi opozarja, da v nekaterih evropskih državah več kot polovica mladih diplomantov še leto dni po diplomi ne najde zaposlitve in sklene, da evropske univerze ne morejo nadaljevati z ustvarjanjem mladih, nezaposlenih ljudi.³

Slika evropskega visokošolskega in raziskovalnega prostora je zelo kompleksna. V EU obstajajo univerze, ki so v svetovnem vrhu, vendar je težava, da takšnih univerz ni dovolj. Ob njih obstajajo mnoge univerze po celotni Evropski uniji in po drugih državah, ki so se pridružile bolonjskemu procesu, ob tem pa se soočajo s celo vrsto težav. Te se nanašajo na upravljanje, kvaliteto in prilagodljivost programov v hitro spreminjajočem se svetu, s financiranjem in ustreznimi vzpodbudami. S tovrstnimi težavami se soočajo tako univerze novih držav članic kot univerze starih držav članic.

² Jan Figel, *Fragmentation is our weakness*, Science Guide, 2. julij 2008.

³ Jan Figel, *The modernisation of universities in Europe*, govor na Tehnični univerzi v Münchenu, 4. december 2008, str. 4, dostopno na: http://ec.europa.eu/commission_barroso/figel/speeches/docs/08_12_04_dies_academicus_en.pdf

Če so največji dosežki bolonjskega procesa povečana izmenjava študentov in tudi predavateljev in da je ERASMUS program eden najbolj priljubljenih ter uspešnih evropskih programov, potem so šibke točke bolonjskega procesa prevelika birokratizacija evropskega visokošolskega prostora in usmeritev v pretirano standardizacijo študijskih programov. Takšno okolje pa ni nujno najbolj vzpodbudno za ustvarjalno in dinamično delo, kot ga sicer predpostavlja visokošolski in raziskovalni prostor. Za ilustracijo velja navesti podatek Evropske komisije, po katerem okrog 400.000 Evropejcev z znanstveno in tehnično izobrazbo živi v ZDA, od katerih jih je okrog 120.000 zaposlenih kot raziskovalcev.⁴ Razlogi niso le finančni: raziskovalcem resnično omogoča osredotočanje na raziskovalno in znanstveno delo, kakor tudi hitro napredovanje po meritokratskih merilih za uspešno raziskovalno in znanstveno delo.

Kljub tem dejstvom bi bilo napačno širiti pretirano malodušje znotraj evropskega visokošolskega prostora, ne videti mnogih prizadevanj in podcenjevati ali spregledati vrste dosežkov v zadnjem obdobju. Temeljna teza tega sestavka je, da za uspešen razvoj evropskih univerz ni potrebno mehanično posnemati ameriških univerz, čeprav se poskušajo evropske univerze z njimi primerjati in tekmovati. Razlogov za to tezo je kar nekaj: - ameriške univerze še zdaleč niso enovito oblikovane, kljub enotni federalni ureditvi obstaja precejšnja raznolikost znotraj ameriškega visokošolskega in raziskovalnega prostora; - tudi če bi resnično želeli prenesti ameriški model univerz nazaj v Evropo (zgodovinsko gledano so se ameriške univerze ob svojih začetih zgledovale po nemških univerzah), to v največji meri zaradi različne pravne tradicije, različne vloge javnega sektorja, različnih davčnih in finančnih ureditev ni mogoče enostavno izvesti.

Zgodovinsko pogojene razlike univerzitetnih modelov

Ameriške univerze so svojo revolucijo doživele ob koncu 19. stoletja. Kljub temu, da so zgledovale po nemškem modelu univerz, so ga tudi dogradile, tako da so izoblikovale nekatere jasno razlikovalne ameriške značilnosti. Dodale so podiplomske šole in reformirale študijske programe tako, da so vključile moderne predmete. Nadziral jih je predsednik namesto fakultete in usmerjene so bile v širitev študijskih vpisov ter pridobivanje javne podpore na vse možne načine. To je pomenilo, da so bile bolj dojemljive za nove predmete kot nemške, saj je zadoščala odobritev predsednika in ne celotne fakultete. Kot pravi Randall

⁴ Richard Lambert in Nick Butler, *The Future of European Universities – Renaissance or decay?*, Center for European Reform, London 2006, str. 30.

Collins, je avtokracija predsednika omogočila odmik od avtokracije tradicionalnih profesorjev, ki so varovali nadzor nad svojimi področji pred novimi prišleki. Za razliko od nemških univerz, nenaklonjenih praktičnim predmetom, so bile ameriške univerze zanje veliko bolj dojemljive, saj so jih vodili bolj upravljalški interesi kot pa interesi med seboj razdeljenih in konkurenčnih znanstvenih področij. Prizadevanje za pritegnitev študentov na vse možne načine je pomenila povečanje prihodkov univerz zaradi šolnin, donacij alumnijev in podporo oblasti (vseh ravni, od lokalnih naprej), ki so ključne za financiranje ameriških univerz – medtem ko se nemške univerze s temi problemi niso soočale. Ameriške univerze so bile usmerjene v rast, kar je pomenilo, da se je število fakultet stalno povečevalo, za razliko od evropske situacije, kjer je bilo prevladujoče pravilo en profesor na predmet.⁵

Ena od pomembnih razlik med ameriškim in evropskim modelom je, da v Evropi potekajo skoraj vse družboslovne in večina naravoslovnih raziskav znotraj univerz. Iz tega izhaja, da to, kar se dogaja na evropskih univerzah, predstavlja še toliko večji pomen za širši razvoj.

Tradicija pomanjkljivega sodelovanja med univerzami in industrijo v Evropi gre v obe smeri. Izhaja iz premajhnega medsebojnega poznavanja in spremljanja procesov, je deloma zgodovinsko pogojena, deloma pa izhaja tudi iz medsebojnega nezaupanja. Ne smemo tudi zanemariti različne narave raziskovalnih procesov na univerzah in v industriji. Čeprav nekateri opazovalci menijo, da je preseženo, je v določenih vidikih razlikovanje med temeljnimi in aplikativnimi raziskavami še naprej pomembno. Richard Nelson je tako izpostavil, da je razlika med obema raziskovalnima sferama predvsem v časovnem horizontu in v tem, da so temeljne raziskave usmerjene k splošnim ciljem, aplikativne pa h konkretnim rezultatom, razreševanju problemov v proizvodnih procesih in k dobičkonosnosti. Čeprav aplikativne raziskave izhajajo iz spoznanj temeljnih raziskav, je njihova pozornost usmerjena v tehnološko izvedljivost, dobičkonosnost in marketing. Obstajajo pa tudi panoge, kjer po naravi stvari ni razlike med temeljnimi in aplikativnimi raziskavami, kot so na primer raziskave na področju elektronike ali farmacevtike. Nadalje obstajajo univerzitetna raziskovalna področja, kjer so se prvotne raziskave pričele in se kasneje prenesle v industrijske raziskovalne laboratorije, kot so bile raziskave na področju polprevodnikov. Te raziskave so se šele s povečanimi sredstvi v R&R prenesle iz akademskega sveta v industrijsko raziskovanje. Končno Richard Nelson opozarja, da je razlog za mehko, včasih komaj vidno razlikovanje med temeljnimi in aplikativnimi raziskovanjem v tem, da mladi

⁵ Randall Collins, *Four Sociological Traditions*, Oxford University Press 1994, str. 41.

znanstveniki in inženirji lahko pridobijo temeljna znanja in raziskovalne metode samo v akademskem procesu.⁶ Po drugi strani pa je narava raziskovalnega dela takšna, da nekateri znanstveniki bolj uspešno delujejo v univerzitetnih laboratorijih in raziskavah, drugih pa v industrijskih.⁷

Tudi v Evropi obstajajo dobri primeri uspešnega sodelovanja med akademskim raziskovalnim delom in industrijo. Primeri so Univerza v Aachenu, ki je ustvarila vrsto povezav z gospodarstvom v svoji regiji na področjih materialov, mobilnosti in transporta ter okoljskih znanosti, ali pa finska Univerza iz Oula, svetovna znana po sodelovanju z gospodarstvom na področju informacijskih tehnologij. V Nemčiji se je Univerza Karlsruhe povezala z Raziskovalnim centrom Karlsruhe z namenom povezovanje in izboljšav v poučevanju in raziskavah. Univerza Goethe pa poskuša tudi s pomočjo novega vladnega programa »iniciative odločnosti« uvesti vrsto novosti in sprememb, ki bi naj v prihodnje bolje služile potrebam študentov. Vendar mnogi evropski strokovnjaki opozarjajo, da v velikem delu Evrope ostajajo povezave med akademskim raziskovalnim delom in industrijo v institucionalnem smislu šibke.⁸

Zaradi kompleksnosti zgoraj naštetega velja, da v Evropi ni čarobne paličice, kako enostavno in hitro izboljšati kvaliteto visokošolskega prostora. Države članice in EU bodo morale poiskati svoje priložnosti, če želijo bolje mobilizirati svoje raziskovalni, ustvarjalni in intelektualni potencial.

Lizbonska strategija in bolonjski proces

Preden si ogledamo nekateri pomembnejše značilnosti bolonjskega procesa, se velja v kontekstu razprave o prihodnosti evropskih univerz ozreti na lizbonsko strategijo, ki se izteka. Pri tem ne gre toliko za dejstvo, da ciljev lizbonske strategije EU kot celota ne bo dosegla, temveč za nekatera druga vprašanja, povezana z razglašenim ciljem »na znanju temelječe« družbe v EU. Študija Daniela Grosa je namreč poleg razkoraka v financiranju raziskovanja v ZDA in v EU pokazala še na druge pomanjkljivosti raziskovalnega prostora EU. Zaradi velike pozornosti in poudarjanja kvantitativnih meril se v okviru lizbonske strategije pogosto in preveč zanemarjajo drugi, kvalitativni faktorji. Namesto zgolj stalnega poudarjanja razkoraka

⁶ Richard Nelson, *The Sources of Economic Growth*, Harvard University Press 1996, str. 73 – 76 in str. 186 – 187.

⁷ *Id.* Str. 187.

⁸ Richard Lambert in Nick Butler, op. 4, str. 26. Gl. tudi str. 15 – 16.

v financiranju in nedoseganju razglašanih ciljev je izvedel kvalitativno primerjavo, merjeno enostavno po številu vloženih patentov na raziskovalca. Primerjava je pokazala, da so ameriški raziskovalci skoraj dvakrat tako uspešni in produktivni kot raziskovalci v Evropi. Razloge za tovrstni kvalitativni razkorak v uspešnosti raziskav Gros vidi v veliki fragmentiranosti evropskega raziskovalnega prostora, v prepletanju konkurenčnih raziskovalnih programov in tako v nezadostnem izkoriščanju obstoječega potenciala. Že samo izboljšave glede izvajanja raziskovalnih projektov v organizacijskem smislu bi tako lahko povečala uspešnost v evropskem raziskovalnem prostoru. Odprta konkurenčnost namesto financiranja R&D majhnim dobro povezanim raziskovalnim skupinam insiderjev, kot se dogaja v mnogih državah EU, bi po Grosovi študiji lahko povečala uspešnost raziskav za več kot EU trenutno financira področja R&D.⁹

Razprava o lizbonski strategiji, zlasti pa o tem, kaj storiti po l. 2010, se bo nadaljevala. Obstajajo države EU, zlasti skandinavske, ki so ključne cilje lizbonske strategije dosegle in celo presegle ter mnoge druge države EU, ki za njimi močno zaostajajo. Prav velika raznolikost in velike razlike v EU so eden največjih izzivov EU, ki jih zaenkrat institucije in politike EU nezadostno in premalo naslavlja. To v okviru razprav o lizbonskem in bolonjskem procesu sicer ne pomeni, da bi morala prav vsaka članica EU dobiti svojo Silicijevo dolino ali Route 128, saj celo ZDA kot velika federalna država premore sorazmerno malo ključnih raziskovalnih centrov in znanstvenih institucij, ki so nosilci razvoja. Vendar to v kontekstu razširjene EU pomeni, da je potrebno izven nekaterih pomembnih raziskovalnih in univerzitetnih centrov, kot so Oxford, Cambridge, München, Grenoble, Leuven ali Stockholm znati mobilizirati znanstveni in raziskovalni potencial tudi širše.

Seveda tudi na drugi strani Atlantika raziskovalni in visokošolski prostor ni brez težav, kar se v EU ob trenutnih težavah pozablja. Ravno v zadnjih mesecih v ZDA poteka živahna razprava o tem, da je akademski prostor v ZDA postal preveč konformističen; prostor, v katerem so ne le posamezne discipline, temveč tudi posamezne veje znotraj teh disciplin postale tako zelo ozko specializirane, da otežujejo ali celo onemogočajo bolj kritično strokovno in znanstveno razpravo o vrsti pomembnih vprašanj, kjer se področja medsebojno prepletajo. Nekateri strokovnjaki celo opozarjajo, da univerze vedno bolj postajajo izobraževalni izraz množične fordistične proizvodnje, množične potrošnje, množičnega trženja. Ne le, da univerzitetni programi ustvarjajo znanja, po katerih je vse manjše povpraševanje in diplome, za katere ne obstaja trg, predavatelji podiplomskih programov vse

⁹ Daniel Gros, *How to make European research more competitive*, CEPS Policy paper, februar 2007.

preveč poskušajo zgolj reproducirati obstoječa znanja in jih prenesti na svoje študente, premalo je prostora za interaktivnost. Kritiki tudi opozarjajo, da so univerze preveč podlegle neoliberalizmu tako glede vztrajnega dvigovanja šolnin, prevelikega poudarka na industrijskih raziskavah namesto osnovnih univerzitetnih nalog ter glede vedno večjega zaposlovanja za določen čas.

Izkušnje z uvajanjem bolonjskih reform so po Evropi zelo različne. V državah, ki imajo najbolj razvit izobraževalni in raziskovalni sistem, prenovo izvajajo z manj težavami in bolj uspešno kot v drugih državah. V skandinavskih državah je odnos do bolonjskega procesa najbolj pozitiven. Te države prenovo izvajajo tako, da namesto površne spremembe kurikulumov v skladu z novim dvostopenjskim sistemom študija izvajajo prenovo v okviru svojih nacionalnih programov institucionalne prenove, kar jim omogoča izvesti smiselno vsebinsko prenovo programov. Na Norveškem poteka bolonjska reforma sočasno z nacionalnim programom prenove univerz, zato je vključena v nacionalni Projekt kvalitetne prenove. Skandinavske države so doslej tudi edine, ki so za uvedbo dvostopenjskih programov predvidela dodatna sredstva.¹⁰

Nekatere druge države, ki niso predvidele dodatnih sredstev, poskušajo vsebino petletnih programov namesto prečiščenja programov, spraviti v triletni dodiplomski okvir. Prenova tako poteka zgolj površno in pomaga ustvarjati nove probleme ter dileme. Takšna prenova tudi ne more doseči drugih zastavljenih ciljev, kot so zmanjšati osip in hkrati skrajšati nadpovprečno dolgo dobo študija v nekaterih državah, izboljšati razmerje med predavatelji in študenti v predavalnicah, izboljšati kvaliteto predavanj, z izmenjavo študentov in predavateljev povečati pretok informacij, znanj in izkušenj ter seveda povečati konkurenco.¹¹

Med državami, ki so do bolonjske reforme najbolj zadržane, sodi Anglija, čeprav ji v osnovi dvostopenjski program najbolj ustreza. Po drugi strani so postali predmet razprav njihovi enoletni magistrski študiji, ki niso poznani na Kontinentu. Ker pa Anglija želi ohraniti pomembno vlogo kot ena najbolj pomembnih držav za tuje študente, je pristopila tudi k bolonjski reformi, saj želi ohraniti evropski univerzitetni standard. Kljub že nekaterim opisanim težavam univerzitetni prostor v Angliji v primerjavi z drugimi evropskimi državami odlikuje sposobnost pritegnitve najbolj talentiranih študentov na svoje vodilne univerze.¹²

¹⁰ Richard Lambert in Nick Butler, op. 4, str. 36 – 40.

¹¹ Id.

¹² Id.

Očitno mora vsaka država znati najti primerno ravnotežje množičnostjo in kvaliteto, med prizadevanji za vire financiranja in avtonomijo.

Poleg dviga kvalitete in prenove programov sta stalnici razprav o visokem šolstvu financiranje in avtonomija. Najprej glede financiranja: povsem jasno je, da ni veliko držav v Evropi, ki bi lahko v univerze usmerjali tako velika finančna sredstva kot v ZDA. Kljub temu je razkorak med financiranjem velik in verjetno tudi presenetljiv, zlasti če sledimo retoriki zaporednih vlad po Evropi in seveda tudi retoriki predstavnikov Evropske komisije. Čeprav ZDA investirajo veliko več v visokošolsko izobraževanje kot v Evropi (npr. razlika v sredstvih na študenta je EUR 8,700 proti EUR 36,500 v korist ZDA¹³) v veliki meri po zaslugi zasebnega financiranja, je pomenljiv podatek, da je tudi javno investiranje v ZDA relativno višje kot v EU. Bila pa bi iluzija, če bi v Evropi menili, da bi enostavno veliko povečanje finančnih sredstev ustvarilo evropsko Ivy League. Za ustvarjanje prvovrstnih svetovnih univerze je potrebno še bistveno več od finančnih sredstev, ki so nujni a nezadostni pogoj. Ugotovitev raziskovalcev evropskega inštituta Breugel je, da so nadaljnje pomanjkljivosti vrste evropskih univerz slabo upravljanje, premajhna avtonomija in pogosto napačne vzpodbude oziroma stimulacije.

Ni nujno, da bi bile univerze privatne za dvig kvalitete. To po eni strani dokazuje vrsta javnih evropskih univerz (na primer skandinavskih), po drugi strani najdemo med vodilnimi ameriškimi univerzami poleg zasebnih tudi državne univerze. Ena takšnih je Berkeley, ki dokazuje, da je možno imeti tudi uspešne javne univerze. Kljub velikim finančnim pritiskom, iskanju ustreznega ravnotežja med množičnostjo in odličnostjo, hitrim spremembam in seveda konkurenci zasebnih univerz dokazuje, da je možno izvesti uspešno in kvalitetno prenovo akademskih programov, univerzitetnega raziskovanja ter ohranjati ali celo krepiti osnovno poslanstvo univerz. Univerze kot so Berkeley in druge javne univerze (Michigan, Wisconsin, itd.) v okviru razgibanega in razvejanega ameriškega visokošolskega in raziskovalnega prostora kažejo na to, da je možno ob ustrezni viziji in pripravljenosti na spremembe in

¹³ Philippe Aghion, Mathias Dewatripont, Caroline Hoxby, Andreu Mas-Colell, Andre Sapir, *Why Reform Europe's Universities*, Breugel Policy Brief, september 2007, str. 2.

Kljub prevladi na znanstveno-raziskovalnem in tehnološkem področju, se velike razlike v financiranju univerz in raziskave ne prenašajo v enakem obsegu tudi v razlike v razvitosti, učinkovitosti in produktivnosti nacionalnih gospodarstev. Robert Gordon, profesor iz Northwestern univerze, tako ocenjuje, da je razkorak v produktivnosti med ZDA in EU bistveno manjši, kot se velikokrat pojavlja v javnem prepričanju na obeh straneh Atlantika. Robert Gordon, *Two Centuries of Economic Growth, Europe Chasing the American Frontier*, Northwestern University in CEPR, marec 2004.

Po drugi strani strokovnjaki iz inštituta Breugel ugotavljajo, da obstaja močna pozitivna korelacija med izdatki na študenta in uspešnostjo držav. Philippe Aghion *et al.*, str. 3 – 4.

novosti, tudi v evropskem kontekstu uspešno izvesti visokošolske in raziskovalne reforme. So pa lahko privatne univerze v evropskem prostoru pomembna dopolnitev obstoječim javnim univerzam.

Strokovnjaki inštituta Breugel, ki močno podpirajo obsežno prenavo evropskega visokošolskega in raziskovalnega prostora, izhajajo iz prepričanja, da bi morale evropske države povečati investicije za en odstotek družbenega produkta, če bi želeli prevzeti vodilno vlogo na izobraževalnem in raziskovalnem področju. Pri tem ni toliko pomemben model univerze, saj so očitno lahko uspešni različni modeli univerze, če so dobro zasnovani in vodeni, pomembna pa je povečana avtonomija univerz v smislu financiranja, zaposlovanja in nagrajevanja. Z njihovimi predlogi se je možno v celoti strinjati. Vprašanje pa je, če tako velik dvig financiranja za države, ki se soočajo z gospodarsko krizo, obenem pa vzdržujejo obsežne zdravstvene, pokojninske in socialne sisteme, v resnici izvedljiv. Če to realno v tem trenutku ni možno, ostane tukaj še možnost evropskega financiranja prenov in izboljšav. Dokler pa struktura evropskega proračuna ne bo omogočala bistvenejših sprememb in ostaja praktično nereformirana od ustanovitve EU naprej, bo tudi to možnost težko pripeljati v prakso. Tako ostane še tretja možnost, to je uvajanje reform na kar najbolj racionalen, in ustrezno preišljen, z iskanjem možnosti po optimalnem izkoriščanju sredstev ter resursov, ki so na razpolago.

Končno je še poudarjeno vprašanje avtonomije univerz. Avtonomija v smislu kar najbolj samostojnega upravljanja s proračunom, z zaposlovanjem kadrov in z nagrajevanjem. Iz omenjene študije izhaja tudi, da je najpomembnejša proračunska avtonomija in da je avtonomija pomembna za uspešno raziskovalno delo. V vrsti pomembnih in zanimivih ugotovitev omenjena študija tudi izpostavlja, da obstaja pozitivna korelacija med avtonomijo pri zaposlovanju in pri določanju prejemkov s strani univerze ter kvaliteto raziskovalnega dela ter negativna korelacija pri stopnji endogamije fakultetnega zaposlovanja ter kvaliteto raziskovalnega dela.¹⁴ Ob tem ne gre pozabiti na evropskega komisarja za področje visokega šolstva Jana Figla, ki poudarja, da gre za avtonomija in odgovornost univerz z roko v roki, če želimo preseči dve ključni pomanjkljivosti evropskega visokošolskega prostora.¹⁵

Zaključek

¹⁴ Philippe Aghion *et al.*, op. **Error! Bookmark not defined.**, str. 5 – 6.

¹⁵ Jan Figel, op. 3.

Seveda je tudi Slovenija del bolonjskih prizadevanj, za katere smo videli, kako so raznoliki in zapleteni. Prav tako se sooča z zahtevnimi procesi globalizacije in evropeizacije in z vrsto podobnih težav kot druge države pri reformiranju svojega visokošolskega ter raziskovalnega prostora. Izkušnje in prizadevanje drugih, nam primerljivih držav, so lahko pri teh prizadevanjih zelo koristne. Na koncu pa bomo morali sami ustvariti takšen visokošolski prostor in raziskovalni prostor, ki bo uspel polno mobilizirati slovenski intelektualni in raziskovalni potencial.

Močne univerze predstavljajo del celovitega družbenega razvoja. Bolje kot so organizirane, bolj kot ostajajo zveste svojemu temeljnemu poslanstvu, to je zavezanosti razvoju znanosti, izobraževanja in ustvarjalnosti, lažje bodo dala svoje prispevek k družbenemu razvoju. Bolonjski proces je lahko pri tem vzpodbuda, čeprav bo treba vrsto odprtih vprašanj bolje domisliti. Ugotovljene slabosti, kot jih ugotavlja Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2007 – 2010, predstavljajo dobro podlago za postopne izboljšave in njihovo odpravo. Enako velja za vrsto ugotovitev in predlogov, ki jih podajajo slovenski akademiki. V tem kontekstu so lahko zasebne visokošolske pobude koristna dopolnitev javnim, nekatere novosti lahko hitreje in lažje izvajajo kot etablirane javne univerze. Pomembno je, da je visokošolski in raziskovalni prostor v celoti zavezan stalnim izboljšavam in dvigovanju kvalitete izobraževalnih in raziskovalnih procesov. Partnerski odnos države in avtonomnega visokega šolstva lahko ob primerni podpori in spoštovanju avtonomije pomembno pripomore k uspešni prenovi.

V nasprotnem primeru se utegne slovenski visokošolski in raziskovalni prostor znajti v obdobju stagnacije ali celo nazadovanja, saj poleg države EU in ZDA vse več držav premišljeno in načrtno dolgoročno oblikuje svoj visokošolski prostor v smeri kvalitete, stalnih inovacij in soočanja z novimi družbenimi izzivi.